

dekle in hlapce; morda je kdo videl, da je kdo knjigo odnesel iz utice. Pa nihče ne ve ničesar.

„E, vi pa tudi ničesar ne vidite! Knjiga ni šla sama nikamor; saj nima nog. Ukradel jo je kdo, pa je. Ti škrať, ti; prav žal mi je zanjo. Taka knjiga se ne dobi tako lahko.“

Hlapci in dekile so molčali. Poštarjev oče so pa naprej povpraševali, iskali in godrnjali. Prav slabe volje so bili. Na Milka še mislili niso sprva.

Za kake dve uri pride hlapec Tine domov.

„Tine, ali si ti morda videl koga, da bi nesel neko veliko knjigo od nas?“

„Jaz?“ se začudi. „Ne, nikogar nisem videl. — Pa čakajte, no. Zdi se mi, da je nesel Milko nekaj takega. Ravno sem zaprezal, ko sem šel po pošto, pa se mi je prav tako zdelo, kakor da bi nesel nekaj takega pod pazduho.“

„O, ti šment, ti! Na to pa nisem mislil. Kam je pa šel?“ vprašajo oče.

„V hišo“.

„Je že dobro.“

Poštarjev oče so si takoj mislili, kje je Milko. Dobili so ga že večkrat, ko je gledal ondi svoje podobe na tisti klopi na hodniku. Zato gredo takoj v prvo nadstropje.

„Milko!“ se oglasio že na stopnicah s precej ostrim glasom.

Pa nobenega odgovora.

„Milko!“ zavpijejo še bolj.

Tudi vse tiho.

Ko pa pridejo na hodnik, zagledajo Milka, na klopi ležečega. Imel je knjigo odprto. Podob pa ni več gledal. Na knjigi, prekrizanih rokah, mu je slonela kodrasta glavica ter je sladko spal . . .

Iz knjige prirode.

Napisal *Solovej*.

V.

Č

e stoji na stolu črevelj, ne morete postaviti isti čas tja vrča; če sedite vi v klopi, na vašem mestu ne more sedeti nihče drugi, dokler se ne umaknete. Kjer je torej že kako telo, ob istem času, v istem prostoru ne more biti drugega telesa. Bistvena lastnost vsakega telesa je prostornost. Vse stvari, s katerimi se peča prirodoslovje, zavzemajo prostor, so telesa. Videli

bomo, da gre za prostor tudi pri takih pojmih, za katere bi marsikdo izmed vas rekel, da jih „nič“ ni. To so n. pr.: luč, glas, toplota, vonj, okus

i. t. d. Znanost nas uči, da so vsi predmeti v prirodi telesa, katerih vsako zavzema svoj prostor. Uči nas, da i kjer govorimo, da prodira eno telo v drugo, tudi tam more izpolniti eno telo v drugem le prostor med delci drugega. Kjer se telesa na videz popolnoma mešajo v istem prostoru, se godi to le za naše presirove čute, ki tega ne morejo opaziti. Da nam je to mogoče, nam more pomagati šele um. Kako si to moramo predstavljati, nam pojasni najboljše primer. Če stojimo na visokem mestu in gledamo na cesto, kjer gre četa vojakov, bomo videli od daleč, kot bi se vila tu črna, enakomerna kača. Toda če gremo bliže, se nam pokažejo presledki med posameznimi vrstami, potem razdelki med posameznimi vojaki, začeli bomo razlikovati vsakega zase. Če pridemo še bliže, razločimo na vsakem posamezniku predmete. Prav od blizu razločimo dele predmetov. Kakor smo doslej videli vedno več predmetov, bi videli vedno več posameznih delcev od teh, če bi imeli dovolj nežne oči. Ko nas pustite oči na cedilu, nam kaže pot dalje um. — Če bi torej kdo ugovarjal: „Zakaj si pravil zadnjič, da se obseg vode nič ne poveča, če vržemo vanjo košček sladkorja, a danes trdiš, da v istem prostoru ne more biti obenem več teles kot eno“ — če bi kdo tako-le oporekal, kaj bi mu rekli? Dejali bi mu tako-le: Bratec, sladkor ni na tistem mestu kot voda, temveč stopi le v prostor med vodne delce, ki je bil doslej napolnjen z zrakom. Tudi kadar vpije voda pline vase, jih vpije le v prostor med posameznimi delci. To navidezno izginjanje omogoči torej le lastnost luknjičavosti.

Iz prostornosti sledi neposredno druga lastnost teles: **nepredirnost**. Ker zamore le eno telo biti isti čas v istem prostoru, sledi torej, da nobena telesa ni mogoče predreti z drugim. Toda saj vem, sedaj bo pregovarjanja od vseh strani, češ: „Kaj nam ta človek tu kvasi; kaj je slep in ne vidi ničesar? Kam naj gremo potem s pojmi: prebiti, preluknjati, prevrtati, pretolči . . .“ Le počasi, prijatelji! Ko prevrta mizar desko, kaj vidimo? Polno lesenih delcev se drži svedra, tako da mizar ni prevrtal lesenih delcev, temveč jih le vzel s svedrom proč. Tudi ko žaga, ne razžaga lesa, temveč le iztrga z žago plast lesa ven, ki odpade kot žaganje. Isto se godi, kadar prebije kovač železo: železo se odmakne s tem, da deloma odpade, deloma se stisne, da se ploščica skrivi. Če prebija kovač ploščevino, položi ono mesto, ki ga hoče prebiti, na oni kraj na nakovalu, ki ima luknjo, ker drugače bi se delci ploščevine ne imeli kam odmakniti. Posebno lepo vidimo to pri žrebljih. Če je kos lesa dovolj velik, se njegovi delci žreblju samo umaknejo. Ker jih je sedaj seve več na manjšem prostoru, se morajo malo potiščati, in s tem tišče obenem na tujega usiljivca, in žrebelj drži. No, če zabijemo predebel žrebelj v desko, se njeni delci okrog žreblja ne morejo dovolj ogniti, zato deska počī, da naredi prostor.

Vrnimo se zopet malo k prostoru samemu!

Po tem, koliko prostora zavzema kako telo, govorimo o njegovi veličini in obliki. Da moremo veličino natančnejše določiti, si je človek izmislil mero. Kako je meril človek iz početka? Kaj napravi dete, ki zna komaj obračati jeziček, če ga vprašate: „Kako si velik?“

„Tako“, reče in iztegne ročice.

„Kolik je pa očka?“

„Tako-le“, odgovori ter razpne še prstke ter jih širi kot bi ne bili njegovi. Tako je nastala prirodna mera, to je mera, ki jo je vzel človek nehote po svojem telesu. Razdalja med konci prstov v križ raztegnjenih rok odraslega človeka je seženj. Komolec je bil za manjšo mero. Del komolca je bila ped, a ta se je delila na palce. Razen roke je porabil človek tudi nogo in meril njive na korake in črevlje. Še dandanašnji govore kmetje o sežnju dry; v pesmi poje vojak: „Pet črevljev merim, palcev pet“. Kmetiški mož, prišedši k sosedu v vas, še dandanes stopi po hiši, koliko korakov ima, in žagarjem se plete pogovor vedno o žaganicah toliko in toliko palcev debeline.

Zakaj je nastala mera za dolžino? Človek pride okrog, ne? Pri tem ne more nositi vseh predmetov, ki ga obkrožajo, s seboj; hišo, hribe, njive, gozde, to pusti doma, samo njihova slika mu ostane v spominu. Ko pride človek drugam, govori z drugimi ljudmi o teh predmetih. Kmet pripoveduje o svojem polju, o posestvu, trgovec hiti razlagati o platnu in o drugem, s čimer že kupčuje, obrtnik o vozu, železnih vezeh, žrebljih i. t. d. Če vprašajo kmeta, koliki bodo hlodi iz tvojega gozda, da jih kupim, če povprašajo trgovca, koliko nam daš platna za odmeno, če poreko obrtniku, kako dolge črevlje nam napraviš, kako bo debela ročica za voz, kaj se zgodi? Če bi odgovorili ti trije tako, da bi rekli: „E, njiva je dolga, dolga, smreke so strašno visoke, platna je lep kos, žrebelj ni ne prav velik ne prav majhen“, to bi ljudje malo imeli od take govorice in bi vedeli toliko kakor prej. Kaj ni torej prirodno, da kmet reče: „Drevo je petkrat daljše kot moje roke, če jih razširim“, in da reče trgovec: „Platna je toliko, da bi človek trikrat stopil ob razgrnjenem kosu“, in če pojasni obrtnik: „Ročico napravim dvakrat tako debelo kot je moj palec.“

Vpraša se, zakaj je človek baš svoj korak in svojo roko vzel za merilo? Zakaj ne velikosti svojega konja? To je napravil zato, ker je imel te mere vedno s seboj, da jih je lahko rabil, kadar jih je potreboval.

Potreba jasnega opisovanja je torej rodila mero, natančnejše določevanje prostornosti teles, a priročnost je svetovala človeku, da je opisoval prostornost z merami, ki mu jih je dajalo telo.

No, drugačne razmere, druge potrebe!

Dokler ljudje niso tako jako občevali med seboj kot dandanes, so s temi merami lahko izhajali. Ko so se kmetje - sosedje pogajali za platno, se gospodinje niso kregale za ped platna. Kaj to, ped gori ali doli, samo da se spravi izpod rok in speča. Toda ko so prišle železnice, se je začelo različno blago boljše spravljati v denar: začelo se je povpraševati za stvari, ki jih prej nihče ni pogledal, vse je postalo dražje. Sedaj ni bilo nič več vseeno, je li bilo stvari več ali manj. Čim več, tem več skupička. S tem je nastala potreba natančnejše mere. Kajne, en človek ima večji korak kot njegov sosed, nekdo ima roke, da bi se lahko z medvedom kosal, drugi ima zopet ročke, da bi se ga ne smelo grdo pogledati, da bi mu jih sapa

ne odnesla. Tako so se narodi navadili vsak na svojo mero. Presneta reč, sedaj je nastala vedno večja zmešnjava pri trgovini. Španjolec je določil cene po svojih merah, Rus po svojih. Zato so šli pred dobrimi sto leti za francozke revolucije ter se domenili tako: „Dajmo, pustimo vsi svoje dosedanje mere ter si poiščimo mero, ki bo vsem všeč, ter merimo z njo.“ In so šli in razdelili obseg zemeljske krogle na štiri kose ter to imenovali četvornike ali kvadrante. Nato so vzeli od enega takega četvornika desetmilijonski del ter dejali: „Temu-le recimo mera, z grško besedo metron, in ta naj bo podlaga vsemu merskemu sestavu od sedaj za naprej.“ Tako je nastal namesto dotedanje prirodne mere meter in meterski sestav. Napravili so kovinsko palico tiste dolžine in jo djali v klet pariške zvezdarnice na mesto, kjer je toplota vedno enaka. Ta meter je namreč oče vseh drugih mer, zato se ne sme izpreminjati njegova dolžina prav nič, da morejo delati po njem druge mere. Že v navadnem življenju se pozna kmalu razlika enega centimetra, stotega dela metra, kaj pa šele pri prirodoslovcih, ki računajo z desetimi tisoči enega milimetra, ki je tisoči del metra.

Za danes toliko. Ker je mera za človeka in njegovo življenje velevažna, bomo govorili tudi prihodnjič še o nji.

Bolnik.

*Psiček naš je ves bolan,
Milica ječi:
»Slavko, ljubi bratec moj,
zdaj ga zdravi ti!«*

*Pride Slavko — učenjak —
govori tako:
»Nič ne jokajte, gospa,
ni tako hudó!*

*Kužku dajte mastno kost,
kruha velik kos,
pa mu bo kot prej je bil
zopet moker nos!«*

*Kužek prejme kost in kruh,
pa je zopet zdrav,
Milici prijazno dé:
»Hvala ti, hav-hav!«*

Leon Poljak.

